

o+bn infoblad

VELDWERKPLAATS

Begrazing en kleinschalige dynamiek in de duinen

Inleiding

Begrazing wordt al langere tijd ingezet om dungebieden open te houden. De vegetatiestructuur wordt zo weliswaar positief beïnvloedt, maar er is nauwelijks effect op kruidenrijkdom en voedselkwaliteit van planten. Om gewenste effecten te bereiken moet begrazing dan ook heel gericht ingezet worden. Ook is er dynamiek nodig om het duinlandschap te beheren en te behouden.

Veebegrazing

Het algemene beeld is dat begrazing goed in staat is de vergrassing terug te dringen en de vegetatie in de duingraslanden open te houden. De effecten op bloemrijkdom, bodemfauna, vlinders en broedvogels zijn echter minder eenduidig. Sommige soorten lijken te profiteren, maar veel andere niet. Verder is het ondanks het grote aantal plots in het onderzoek niet mogelijk om effecten van graasduur, graassdruk en type begrazing uit elkaar te trekken, met name omdat het Wadden en het Renodunaal district sterk verschillen in begrazingsregime.

In het Waddendistrict is de begrazing veel intensiever dan in het Renodunaal district, omdat de problemen met vergrassing veel groter zijn. De bodems zijn in het Waddendistrict arm aan zowel kalk en ijzer en hebben geen mogelijkheid om P chemisch te fixeren. Daardoor is het Waddendistrict veel gevoeliger voor hoge N-depositie. Begrazing helpt wel om duingraslanden in stand te houden, maar door een afname van kruidachtigen neemt de kwaliteit van de duingraslanden af, tenzij er kleinschalige dynamiek is. Vers zand door dynamiek verandert immers de chemie van de bodem, iets wat begrazing nauwelijks doet.

In het Renodunaal district is de begrazing minder intensief, omdat de vergrassing minder sterk is, met name in de

kalkrijke duinen. In de kalkrijke duinen wordt P in de bodem vastgelegd als calciumfosfaat, wat de invloed van N-depositie sterk vermindert. Ook zijn er in de kalkrijke duinen meer plekken waar hoge dichtheden van konijnen voorkomen dan in de kalkarme duinen. In de Amsterdamse Waterleiding Duinen is men gestopt met begrazing in de Zeeduin, en in Meijendel wordt dit overwogen of wordt begrazing omgezet in winterbegrazing of cyclische begrazing.

In Meijendel onderhouden de grazers de graslanden, maar ze doen niets aan het bevorderen van open zand en houden verstruweling niet tegen. De eerste resultaten van het onderzoek van Harrie van der Hagen geven aan dat jonge en oude graslandtypen ronddraaien in hun eigen cirkel (à la het Carrousel-model voor soorten van Eddy van der Maarel). Het vee reduceert de vergrassing, maar het hele gebied lijkt te nivelleren naar een kleinschalig mengtype: geen grotere oppervlakken meer met expliciete typen, wat wel het geval was met kleinschalige verstuuving veroorzaakt door konijnen (1975).

Begrazing is niet geschikt voor het terugdringen van struweel. Wel vermindert het duindoornstruweel op bepaalde plaatsen, omdat de struiken te oud geworden zijn. In uit elkaar vallend duindoornstruweel krijgt (kalkrijk) duingrasland weer een kans. Dit proces kan versneld worden door (spontane) brand, waarvan duindoorn zich vrijwel niet meer herstelt. Over gereguleerde brand is volop discussie. Voor het natuurbeheer is het soms wenselijk, en in de praktijk is het soms mogelijk (Ameland), maar het roept wel veel maatschappelijke weerstand op.

Misschien levert een roulatiebeheer, waarin verschillende (delen van) duinterreinen telkens 1 of 2 jaar intensiever worden begraasd en vervolgens 1 of 2 jaar extensiever of uit

begrazing worden gehouden, een grote ecologische meerwaarde op ten opzichte van integrale jaarrond begrazing. Dit geldt dan vooral in kleinere terreinen waar het vormen van natuurlijke graasgradiënten niet of nauwelijks plaatsvindt.

Grootschalige verstuiving

Binnen het bestaande duinlandschap is grootschalige verstuiving en het op gang brengen van de parabolisering nog niet zo simpel en veel projecten lijken zich vooral te ontwikkelen in een serie kleinschalige verstuivingen. Er lopen nog projecten waar met nazorg (verwijdering van wortels voor tenminste 5 jaar) nog wat verwacht kan worden, maar misschien moet er met nieuwe grootschalige projecten binnen het bestaande landschap even pas op de plaats gemaakt worden totdat duidelijk is of nabeheer werkt. Bovendien is het de vraag hoe lang het duurt voordat duingraslanden weer zijn teruggekeerd, want daar is dit type ingreep op gericht. Dat is waarschijnlijk minstens 50-80 jaar (Aggenbach et al. 2013). Deze tijdspanne bepaalt sterk op welke tijdshorizont je doelen wilt halen. Dit geldt overigens niet voor verstuiving direct vanuit de zeereep. Hier is nog niet veel ervaring mee opgedaan, maar er is eindelijk draagvlak aan het ontstaan onder de bestuurders. Ook is het voor de Waddeneilanden van groot belang voor de grootschalige landschapontwikkeling die juist daar een kans heeft. Het is van groot belang om deze experimenten daar door te zetten. Ook op Schouwen gaat verstuiving vanuit de zeereep toegepast worden, in combinatie met veel maatregelen achter de zeereep.

Kleinschalige verstuiving

Kleinschalige verstuiving staat ineens volop in de belangstelling, omdat dit in vrijwel alle PAS-beheersplannen is opgenomen. Er is echter nog veel niet bekend over de vorming en levensvatbaarheid, en het ecologische na-ijleffect van weer gestabiliseerde stuifkuilen. In kalkarme duinen lijkt de soortenrijkdom wat betreft planten 30-40 jaar na stabilisatie het hoogst, maar in kalkrijke duinen duurt een goede ontwikkeling (veel) meer dan 60 jaar (Aggenbach et al. 2013). Hoe groot de strooizones zijn die werkelijk profiteren, is niet duidelijk. Hier gaat binnen het OBN-kennisnetwerk onderzoek naar worden gedaan.

Daarnaast zijn er een hoop praktische vragen, met name als grote hoeveelheden stuifkuilen 'gemaakt' moeten worden in het kader van de PAS. Hoe en waar leg je ze aan zonder het omringende terrein teveel te beschadigen, hoe groot moeten ze zijn, moet je ze clusteren, waar laat je het zand, kan het voor een deel met de hand, etc. Voor deze vragen is nog veel meer onderzoek nodig. Dit kan misschien voor een deel uit de PAS-gelden gefinancierd worden, maar daarvoor is wel druk nodig vanuit de beheerders. Ook is het belangrijk op dit onderwerp de krachten te bundelen, niet alleen financieel, maar ook inhoudelijk.

Meer recreanten of konijnen?

De vraag kwam op of betreding door recreanten bij zou kunnen dragen aan het open houden van het landschap. Het duinlandschap vraagt tenslotte om meer dynamiek. In de Amsterdamse Waterleidingduinen is het ook nu al het buiten het broedseizoen toegestaan overal buiten de paden te lopen. Daar zijn goede ervaringen mee. In het algemeen lijkt betreding geen probleem, mits het broedseizoen in acht genomen wordt, en kunnen spelende kinderen helpen bij het open houden van stuifkuilen.

Bas Arens vindt het gebruik van recreatie voor kleinschalige dynamiek echter geen goed idee. Volgens hem zal het toelaten van grote groepen recreanten in het duin om het open te krijgen niet werken, maar wel tot een enorme landschapsdegradatie leiden. In de Zeepeduinen leidt intensieve betreding tot padvorming die dwars door alle geomorfologische structuren gaat, en uiteindelijk het landschap naar de knoppen helpt. Het kan werken voor de soorten, maar niet voor het landschap als geheel.

De suggestie voor het opnieuw inrichten van konijnen-warandes is al genoemd tijdens een lezing voor de gemeenschappelijke Natuuradviescommissie van Dunea en PWN en komt ook nu weer ter sprake. Kweken is mogelijk lastig omdat konijnen in een soort van gevangenschap weinig stress-tolerant zijn en bovendien is het een dure oplossing. Aan de andere kant is nader onderzoek naar het uitzetten van konijnen misschien een goed idee. De komende jaren wordt op kleine schaal met bijplaatsing van konijnen in Voornes Duin geëxperimenteerd. De konijnen worden weggevangen op de Maasvlakte, waar ze voor overlast zorgen door veiligheidsdammen te ondergraven. Om te leren of uitzetten/bijplaatsen van konijnen een zinvolle maatregel is, moeten deze experimenten goed gemonitord worden, zowel met betrekking tot de konijnenstand als de ecologische effecten hiervan.

Meer informatie

Deze Veldwerkplaats vond plaats op: 5 september 2014, in het gebied Meijendel (Dunea)

Sprekers: Annemieke Kooijman (Universiteit van Amsterdam), Marijn Nijssen (Stichting Bargerveen), Bas Arens (Arens Duinonderzoek), Harrie van der Hagen (Dunea)

Gerelateerd OBN-onderzoek: Begrazingsbeheer in relatie tot herstel van faunagemeenschappen in droge duingraslanden, OBN163-DK en OBN190-DK

Meer informatie: www.veldwerkplaatsen.nl en www.natuurkennis.nl

Tekst: Annemieke Kooijman, Marijn Nijssen, Bas Arens

Beeld: Jeroen van der Horst, Jaap Bouwman (Bosgroepen)

Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE)

Princenhof Park 9
3972 NG Driebergen
0343-745250
info@vbne.nl
Twitter: @vbne_

De veldwerkplaatsen worden in opdracht van de VBNE georganiseerd door de Unie van Bosgroepen.

Veldwerkplaatsen
www.verldwerkplaatsen.nl
aanmelden@veldwerkplaatsen.nl

